

MIHAILO CRNOBRNJA SZERBIA EU INTEGRÁCIÓJÁRÓL

PONGOR MAGDOLNA

Interjú, 2011. március

Mihailo Crnobrnja a Belgrádi Egyetem Gazdaságtudományi szakán doktorált, a Maryland-i Egyetemen Master of Law címet szerzett. A McGill (Montreal) és a Carleton (Ottawa) Egyetemen Közép-Európai témájú kurzusokat tartott. 1978-84 között az Egyesült Belgrádi Bank Gazdasági Kutatóintézetének elnöke, ezt követően a szerb kormány minisztere, majd Jugoszláv Uniós nagykövet. Jelenleg a Belgrádi Gazdasági-Pénzügyi- és Közigazgatási Egyetemen tanít, valamint a belgrádi Külügyi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának Európai Integrációs Szaktanácsadója. Széleskörű akadémiai ismerettel és tapasztalatokkal rendelkezik az európai integrációval kapcsolatban.

Milyen fogadtatásban volt része az Egyesült Államokban és Kanadában? Mennyiben tért el attól, amelyet Szerbiában tapasztalt?

Mialatt az Államokban tartózkodtam, 1968-73 között, Magyarország és Szerbia is kommunista ország volt, ezért Amerikába menni hatalmas váltást jelentett, nemcsak a magánélet terén vagy a politikában, hanem az oktatásban is. Az Államokban a közgazdaságtan csupa egyenletből, algebrából, algoritmusból és matematikából állt; rendkívül nehéznek találtam – csak kemény munkával tudtam lépést tartani a csoport többi részével. Olyannyira nehéz volt kezdetben, hogy volt egy pillanat, amikor majdnem hazajöttem.

És ezután Kanadába költözött tanítani.

Óh nem, az sokkal később volt. Az Egyesült Államok után, ahol 1968-73 között maradtam, visszamentem Jugoszláviába, hogy letöltssem a 11 havi kötelező katonai szolgálatot. Ezután kezdtem meg közgazdaságtan tanári karrieremet a Politikatudományi Karon. 1974-1989 között adjunktus, docens, egyetemi tanár lettem, majd 1989-ben kineveztek Jugoszlávia Uniós követévé. Amikor Jugoszlávia felbomlott, Brüsszelből Kanadába emigráltam, és a McGill Egyetemen kezdtem tanítani. Ahogy én láttam, az Államok és Kanada nagyban különbözött egymástól: az USA rendkívül individualista és versenyszellemű, liberális kapitalista ország. Kanada ellenben sokkal szociálisabb felfogású; jó értelemben vett szocializmus jellemző rá: szociális érzékenység, az emberek szükségleteinek figyelembe vételével – Kanada ebben a szempontból kiváló.

Melyek azok a tapasztalatok, amelyeket haza tudott hozni a tengerentúlról, és építeni tudott rájuk további életútja során?

Amerikában hatékonyságot és produktivitást tanultam, amelyeket a későbbiekben mindig megőriztem magamban, befogadtam őket, a részemé váltak.

A másik dolog, amire ott jöttem rá, hogy Szerbia nem volt kész arra, hogy elfogadja a vertikális mobilitást. Ez azt jelenti, hogy egy fiatal, tehetséges szakmabeli gyorsan halad előre a ranglétrán, hogyha kiérdemli. Az otthoni rendszerben két évig adjunktus az ember, utána 5 évig docens. Miért kellene a ranglétra alján tartani egy tehetséges embert, hogyha akár a legmagasabb posztot is betöltheti? Volt egy amerikai professzor, aki Belgrádba jött tanítani hihetetlen jó referenciákkal, és azt javasoltam, hogy válasszuk egyetemi tanárrá. Végül nem engedték, hiába voltak ajánlásai a világ minden tájáról.

Milyen kihívásokkal kellett szembenéznie Jugoszlávia Uniós nagyköveteként?

1989-ben egy nagyon tiszteletreméltó ország nagyköveteként érkeztem Brüsszelbe. Ez az ország már régóta ápolta diplomáciai kapcsolatokat Európával – én a hatodik nagykövet voltam, 1967-ben nevezték ki az elsőt – szemben a többi állammal – Magyarországnak csak 1983-ban nyílt meg a követsége. Nekik nagyon sok dolguk akadt. Nekem is rengeteget kellett dolgoznom, hiszen fejlett kapcsolataink voltak az Európa Közösséggel, ráadásul a volt szocialista államok összes nagykövetével való tárgyalás is az én feladatomból volt. Amikor a berlini fal lehullt, megszűnt a kommunizmus, és mindezek az országok az Unióhoz kívántak csatlakozni. Éppen ezért hozzám fordultak tanácsért, hogy hogyan kezdjem el a folyamatot, és hogyan lehetséges, hogy mi, szerbek ennyivel előrébb járunk? Most ezek az államok már mind az EU részei, nekünk pedig még 10 évet kell várnunk a felvétellel.

Melyek lennének a legfőbb előnyök Szerbia számára, amit az EU tud nyújtani?

Azok, amelyek más országok számára is. Az integráció elsősorban gazdasági előnyt jelent, egy nagy piacot, amely versenyhelyzetet teremt, és rákényszeríti a korábbi kommunista termelőket arra, hogy módszert váltsanak. Emellett a csatlakozás egy nagyobb európai közösséghez való tartozást is jelentene, amely a béke és stabilitás felé törekszik – ezek a közösségi előnyök. Ezekon túl még két nagy haszonnal számolunk Szerbia számára: az értékek változása az egyik, amelyre szükségünk van – a mai Szerbia túl hagyományközpontú, túl ortodox, még a fiatalok is hátra tekintenek, ahelyett, hogy előre néznének. Ennek meg kell változnia, és erre a legjobb az Unió lenne. A második érdek anyagi természetű: az EU anyagi alapot szolgáltat az integráció elősegítésére, ami növelné a társadalmi jólétet. Létezik például az EPA alap, amelyet a tagországok regionális és agrárcélra használhatnak fel. Úgy számoltunk, hogy Szerbia körülbelül 2,1 milliárd Euróra számíthatna.

És mi az, amit Szerbia tudna nyújtani az EU számára?

Szerbia nagyon fontos a Balkán számára, az egész régióra hatással bír, ez nem kérdés. Úgy gondolom, hogy az EU tisztában van azzal, hogy Szerbia nagy hatást gyakorol a környező országokra – Macedóniára, Albániára, Koszovó területére, Montenegróra, Bosznia és Hercegovinára. Horvátország más térszta. Gyakorlatilag már része az Uniónak, talán egy-másfél év múlva már tag lesz (*az interjú márciusban készült, a csatlakozási tárgyalásokat június 30-án zárták le, várhatóan Horvátország 2013-ban csatlakozik az Unióhoz – a szerző*). Egy stabil és virágzó Szerbia tagsága a legjobb mód a béke fenntartására a régióban. Azt gondolom tehát, hogy a legfőbb előnyt az EU számára nem a 10 millió fős piac teremti, amely nem versenyezhet például Lengyelországgal (38 millió fő) vagy Romániával (22 millió fő).

Mi az általános szerb felfogás az Európai Unióval kapcsolatban?

Az EU Integrációs Iroda folytatott közvélemény-kutatásokat 2002-től, a legtöbb felmérésben ez állt: „*Hogyha holnap lenne a népszavazás, Ön hogyan szavazna?*” az Igen válaszok száma 70-77% között mozgott. Mindig is volt, és még most is nagy az érdeklődés az EU iránt, mivel az a közhiedelem, hogy az Unió automatikusan jólétet hoz. De voltak kontroll kérdéseink is, mint például: „*Mennyit tud Ön az Unióról?*” 40% állította, hogy sokat tud, 20%, hogy eleget, és a maradék pedig azt, hogy nem tud semmit. Tehát nem tudásuk ellenére csatlakozni szeretnének. Egy másik kontroll kérdés így szólt: „*Hogyha az Unióba való csatlakozás feltétele Ratko Mladić kiadása lenne, hogyan szavazna?*” az Igen szavazatok száma 71-ről 30%-ra esett.¹ Tehát az emberek szeretnének csatlakozni, de nem az uniós feltételek, hanem a sajátjuk szerint. Ez az egyik olyan dolog, amin még dolgozni kell: megtanítani az embereknek, hogy az Unió nemzetközi közeg, amely 50 éve fennáll, túlélte sok válságot, mint a két és fél évvel ezelőtti; és ez a jövőről szól, nem a múlttól.

Másik fontos integrációs kérdés Koszovó. Mit tart lehetséges megoldásnak a problémára?

Nemrég megkérdeztek, hogy Szerbia miért olyan kitartó Koszovó ügyében, és azt válaszoltam, hogy politikai öngyilkosság lenne Szerbia számára, ha engedné az elszakadást. Még ha a világon mindenki más el is ismerné Koszovó függetlenségét, valószínűleg Szerbia még akkor is kitartana amellelt, hogy a terület az országhoz tartozik. A megoldás nagyban függ attól, hogy mennyi idő telik el addig, amíg Szerbia csatlakozik az Unióhoz. Az éremnek két oldala van: az egyik a mienk, Szerbiáé és Albániáé, a másik viszont az unióé: öt ország nem fogadja el Koszovó függetlenségét, és nem azért, mert ellenséges Szerbiával szemben, hanem azért, mert ők maguk is hasonló helyzetben vannak. Spanyolországban ott vannak a baszkok. Szlovákiában a magyarok, Cipruson Törökország és Görögország osztozik; éppen ezért saját érdekeiket is védik, amikor nem ismerik el Koszovó függetlenségét. Tulajdonképpen ez az, amit Szerbia remélhet: a legerősebb védelem a saját érdekek védelme. Sem Szerbia, sem Koszovó nem számíthat arra, hogy a közeljövőben felvételt nyer az Unióba, így marad idő a problémára, és úgy érzem, hogy most kissé nagyobb a nyomás kompromisszum létrehozására. A párbeszédet elvileg két hete csütörtökön kellett volna elkezdni Brüsszelben, de ez előzetes határozat hiányában nem történt meg. Washington és Brüsszel szerb hivatalnokokat rendelt Brüsszelbe csütörtökre, és ők meg is jelentek ott. Ezért kicsit optimistább vagyok, mint az utóbbi időben, bár kétségkívül ez a legkényesebb kérdés, amellyel meg kell birkóznunk. Mladić nem is hasonlítható Koszovóhoz, amikor európai integrációról beszélünk.

Gondolja, hogy Montenegrónak jobb kilátása van a jövőre nézve most, hogy nem Szerbia része?

¹ Mladićot május 26-án fogták el, és kiadták a Hágai Nemzetközi Bíróságnak. (P.M.).

Jelentős mértékben része voltam annak a folyamatnak, melyet az Unió kezdeményezett, és amelynek célja Szerbia és Montenegró összehangolása volt. A nagy Jugoszlávia után kis Jugoszlávia születtett, mely csak két országból állt: Szerbiából és Montenegróból, mely a Szerb Államszövetséggé vált volna. Ezután Montenegró kilépett, és most Koszovó került középpontba. Elgondolkodtató, hogy mi következhet ezután.

Az Unió elsődleges stratégiájában szerepel az Euró zóna megőrzése. Gondolja, hogy ez negatív hatással lehet a bővítési stratégiára?

Nem hiszem. Szerintem a Balkáni integrációt fenyegető legnagyobb veszély a bővítési kedv általános csökkenése. Sok országban az emberek azon a véleményen vannak, hogy ez már túl sok, ami történik. A politikusoknak pedig választ kell adniuk a népüknek, ezért sokkal óvatosabbak az integrációval szemben, mint azelőtt. Ez nem vonatkozik Horvátországra, ami már gyakorlatilag az EU része. Ennek ellenére nem gondolom, hogy a monetáris uniónak közvetlen hatása van a bővítésre. Még nincs folyamatban a monetáris unióhoz való csatlakozás, ahogy Litvániában, Magyarországon, Romániában vagy Bulgáriában sem. Léteznek olyan országok is, amelyek tagjai lehetek volna a monetáris uniónak, de mégsem azok, mint például az Egyesült Királyság, Dánia vagy Svédország. Az Unióban van hely még több tagország számára is, tehát a monetáris unió inkább az EU egy exkluzív része. Természetesen jelenleg sok aggodalomra ad okot a görög válság és a portugál, spanyol és ír válság lehetősége, ezért a fiskális politika megerősítésével próbálkoznak a monetáris unió megőrzése érdekében, de ez nem jelent közvetlen hatást a bővítési lehetőségekre.

Mit gondol, a monetáris politika képes lesz-e megbirkózni az új tagokkal? Továbbra is egy belső körben marad az Euró, vagy kiterjed a későbbiekben az egész Unióra?

Az alapötlet az, hogy az egész Unióra ki kell terjeszteni az Eurót. Magyarország például próbált volna belépni, de a válság kitörése miatt erre nem került sor; a szakértők szerint 2013-ig nem is fog. Csehország szintén szeretne csatlakozni. Az Euró tehát továbbra is vonzó valuta, talán 10 év múlva a 17 állam helyett – Észtország idén január elsején csatlakozott – 25 állam lesz a monetáris unióban. E tekintetben inkább optimista vagyok. Engedje meg, hogy ezt egy példával illusztráljam: amikor 1993-ban, emigránsként a Kanadai Bankba jelentkeztem nemzetközi közgazdász posztra, a vezető közgazdász megkérdezte, hogy mit gondolok a monetáris unióról, és lehetségesnek tartom-e az Euró bevezetését. Azt válaszoltam, hogy teljes mértékben meg vagyok róla győződve, hogy ez be fog következni. Igazam volt, de az állást nem kaptam meg, mert azt mondták, túl naiv vagyok – azt állították, hogy ez lehetetlen, mivel az Euró nem nemzeti valuta. Tehát valóban nagyon optimista vagyok ebben az ügyben, és hiszem, hogy az országok a saját érdekükben fognak csatlakozni, nem a dicsőség kedvéért.

Létezik közös politikai álláspont Szerbiában az Unióval kapcsolatban, vagy folynak még viták?

Egész mostanáig nagy vitáknak lehettünk tanúi, a legutóbbi választásokig, amikor a jelenlegi kormány 22-23%-kal, elsőprő többséggel nyert. Most már jóval kevesebb a vita, a vélemények változtak, az ellenzék Brüsszelbe jár bizonyítani, hogy már támogatja az EU-t. De a politikában sosem lehet biztos benne az ember, hogy őszinte véleményt hall-e, vagy pedig csak taktikázás folyik a választások megnyerése érdekében, és utána a másik irányba fordul majd a politika. Ezért nem vagyok biztos a dologban, és azt is biztosan tudom, hogy nem vagyunk olyan helyzetben, mint a szlovének voltak, akik 80%-os többséggel hozták meg a döntésüket, az egész népesség támogatásával. És az sem bizonyos, hogy az emberek helyzete olyan stabil, mint más volt szocialista országoké, amelyek kiléptek a szocializmusból, és be is léptek az EU-ba.

Említene néhány olyan lépést, melyeket még meg kell tennie Szerbiának ahhoz, hogy tagállam lehessen?

A legfontosabb lépés a privatizáció befejezése, a piac versenyképessé tétele. Túl sok még a monopólium és szabályozatlan oligarcha Szerbiában. Jelentős mértékben csökkentenünk kell a korrupciót is, meg kell változtatnunk a politikai rendszert, hogy a párttagok kevésbé legyenek függésben a pártjuktól, és közelebb az emberekhez – tehát a pártokrácia ellen kell harcolnunk. Emellett be kell fejeznünk a kárpótlást, visszaadva az embereknek elvett tulajdonukat. Az igazságszolgáltatási rendszer is nagybani reformokra szorul, mivel jelenleg bíróságaink nem függetlenek, és az egész igazságszolgáltatási rendszer kevésbé hatékony: egy átlagos szerb eljárás 7 évig tart. Gazdasági szempontból nézve azt kell meglépnünk, amit Magyarország már sikeresen megtett: a gazdaság exportorientációja: jelenleg sokat importálunk, keveset exportálunk. Ezek azok a kulcsfontosságú lépések, melyek szükségesek az európai integrációhoz.

*